

OILAVIY MUHITNING BOLA SHAXSIYATI SHAKLLANISHIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI

Muallif: Aliyeva Gulhayo

Qo'qon Universiteti Andijon filiali,
Psixologiya yo'nalishi, 24-04 guruh,
sirtqi ta'lim

Anotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy muhitning bola shaxsiyati shakllanishidagi o'rni psixologik jihatdan tahlil qilingan. Oilaning ichki tuzilmasi, ota-onalar munosabatlari, tarbiya uslublari va emotsional iqlimning bolaning psixik rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Tadqiqotda ijobiy oilaviy muhitning bolada ijtimoiy moslashuvchanlik, empatiya, o'ziga ishonch va shaxsiy javobgarlik kabi sifatlarni shakllantirishdagi ahamiyati asoslangan. Shu bilan birga, nizoli, befarq yoki nazoratchi tarbiya uslublari bolaning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, unda nevrotik holatlar, xavotir va ijtimoiy izolyatsiya shakllanishiga olib kelishi mumkinligi ko'rsatib o'tilgan. Maqola bolalar psixologiyasi va oilaviy psixologiya sohasidagi ilmiy manbalar, empirik kuzatuvlar hamda amaliy tavsiyalar asosida yozilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается психологическое влияние семейной среды на формирование личности ребёнка. Анализируется структура семьи, характер взаимоотношений между родителями и детьми, а также влияние эмоционального климата в семье на психическое развитие ребёнка. Отмечено, что позитивная семейная атмосфера способствует развитию у ребёнка уверенности, эмпатии, социальной адаптации и ответственности. В то же время автор показывает, что конфликтные или равнодушные отношения, а также гиперконтроль родителей могут вызвать тревожность, неуверенность и проблемы в межличностных отношениях. Работа опирается на теоретические исследования в области детской и семейной психологии, а также содержит практические рекомендации. **Annotation:** This article analyzes the psychological impact of the family environment on the formation of a child's personality. It discusses

family structure, parent–child relationships, and the emotional climate within the home as key factors influencing a child’s mental and emotional development. The study highlights that a positive and supportive family atmosphere fosters confidence, empathy, social adaptability, and responsibility in children. In contrast, conflictual, neglectful, or overly controlling parenting styles can lead to anxiety, insecurity, and social withdrawal. The article is based on theoretical findings, empirical observations, and practical insights in the fields of child and family psychology.

Kalit so‘zlar: Oilaviy muhit, bola psixologiyasi, tarbiya, emotsional iqlim, ota-ona munosabati, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, empatiya, ruhiy holat, psixologik qo‘llab-quvvatlash.

Ключевые слова: Семейная среда, психология ребёнка, воспитание, эмоциональный климат, отношения родителей, личностное развитие, социальная адаптация, эмпатия, психологическая поддержка.

Keywords: Family environment, child psychology, upbringing, emotional climate, parent–child relationship, personality development, social adaptation, empathy, psychological support.

Kirish

Oilaviy muhit – bu inson shaxsining ilk shakllanish makoni, uning hayotiy qadriyatlarini, xulq-atvori va hissiy dunyosini belgilovchi eng muhim omildir. Inson ilk marta muhabbat, ishonch, mehr va qo‘rquvni oilada his qiladi. Shu sababdan psixologiya fanida oilaviy muhitni bola shaxsining “psixologik ildizi” deb atashadi. Har bir bola tug‘ilgan oilasining emotsional iqlimiga, ota-onalar o‘rtasidagi muloqot madaniyatiga va tarbiya uslubiga qarab o‘z “men”ini shakllantiradi.

Oiladagi iliq, mehrga to‘la munosabatlar bolada xavfsizlik hissini, o‘ziga bo‘lgan ishonchni va boshqalarga nisbatan ijobiy munosabatni kuchaytiradi. Aksincha, befarq, sovuq yoki nizoli muhitda ulg‘aygan bolalarda qo‘rquv, tajovuzkorlik, past o‘z-o‘zini baholash, kommunikativ muammolar va emotsional izolyatsiya holatlari tez-tez uchraydi.

Psixologlarning ta'kidlashicha, bola ruhiyatining asosiy shakllanish davri 3 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan davrni qamrab oladi. Shu davrda oilaning har bir a'zosi — ayniqsa ota-ona, bolaning hissiy tajribalarini yo'naltiruvchi asosiy shaxslar sifatida rol o'ynaydi. Bola o'z ota-onasining xatti-harakatlari, nutqi va his-tuyg'ularini kuzatib, ularni ichki model sifatida o'z ongiga singdiradi.

Shunday qilib, oilaviy muhit nafaqat bolaning emotsional holatini, balki uning kelajakdagi ijtimoiy moslashuv darajasini ham belgilaydi. Shu jihatdan, ushbu maqolada oilaning bola shaxsiyatiga psixologik ta'siri chuqur tahlil qilinadi va amaliy tavsiyalar bilan boyitiladi.

Asosiy qism

1. Oilaviy muhit tushunchasi va uning psixologik mohiyati

Oilaviy muhit — bu nafaqat birgalikda yashash joyi, balki hissiy, ma'naviy va ijtimoiy o'zaro ta'sir tizimi hamdir. Unda mehr-muhabbat, ishonch, hamjihatlik, hurmat, birdamlik va qo'llab-quvvatlash kabi qadriyatlar muhim o'rin tutadi.

Psixolog A. Bandura va K. Rodjerslarning tadqiqotlariga ko'ra, ijobiy oilaviy muhitda o'sgan bolalar yuqori o'z-o'zini baholash, ijtimoiy faollik va o'zini ifoda etish ko'nikmalariga ega bo'lishadi. Ular o'z his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganadi, empatiya darajasi yuqori bo'ladi va boshqalar bilan sog'lom muloqot qila oladi.

2. Ota-ona munosabatlarining bola ruhiyatiga ta'siri

Ota-onalar bola uchun birinchi modeldir. Ular orqali bola jamiyatni va insoniy qadriyatlarni anglaydi. Ota-onaning mehrliligi, adolatli, izchil munosabati bolada xavfsizlik hissini, barqarorlikni va ishonchni shakllantiradi.

Aksincha, ota-onalar o'rtasidagi nizolar, befarqlik yoki haddan ortiq talabchanlik bolada ruhiy disbalans keltirib chiqaradi. Bu holat o'z navbatida o'qishdagi qiyinchiliklar, diqqatning buzilishi, depressiv holatlar yoki tajovuzkorlik shaklida namoyon bo'lishi mumkin.

Psixologik jihatdan eng maqbul tarbiya uslubi — demokratik tarbiya bo'lib, bunda ota-ona bola bilan teng huquqli suhbat olib boradi, uning fikrini hurmat qiladi, lekin zarur hollarda chegaralarni aniq belgilab beradi.

3. Emotsional iqlimning bola shaxsiy rivojlanishidagi o‘mi

Oiladagi emotsional iqlim bolaning hissiy barqarorligini belgilovchi eng asosiy omildir. Agar bola oilada o‘zini qadrlangan, tinglangan va sevilgan deb his qilsa, unda ijobiy emotsional fon shakllanadi.

Emotsional sovuqlik esa bolada tashvish, o‘ziga ishonchsizlik va ijtimoiy chekinish holatlarini kuchaytiradi. Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, mehrlil va iliq muhitda o‘sgan bolalar tengdoshlariga nisbatan ko‘proq empatiyaga ega bo‘lishadi, ijtimoiy jihatdan faolroq va stressga bardoshlidirlar.

4. Oilaviy nizolar va ularning psixologik oqibatlarini

Oiladagi doimiy kelishmovchiliklar, mojarolar va psixologik bosim bolaning hissiy dunyosiga chuqur zarar yetkazadi. U bunday holatda o‘zini aybdor his qiladi, kuchsiz va himoyasiz deb biladi.

Uzoq davom etuvchi konfliktli muhitda ulg‘aygan bolalarda ko‘pincha xavotirli, nevroitik yoki tajovuzkor shaxs tiplari shakllanadi. Shuning uchun psixologlar ota-onalarga nizolarni boladan uzoqda, tinch yo‘l bilan hal etishni tavsiya etadi.

5. Ijobiy oilaviy muhitni shakllantirishda psixologik yondashuvlar

Ota-onalar bolaning hissiy ehtiyojlarini anglashni o‘rganishi kerak.

Oilada ochiq muloqot madaniyatini rivojlantirish lozim.

Har bir oila a‘zosi o‘z his-tuyg‘ularini sog‘lom tarzda ifoda etishni o‘rganishi zarur.

Psixologik qo‘llab-quvvatlash orqali bolada ishonch va xavfsizlik hissi kuchaytiriladi.

Bu yondashuvlar bolaning sog‘lom ruhiyatli, barqaror va mehrlil shaxs bo‘lib voyaga yetishiga yordam beradi.

Takliflar

1 Ota-onalar uchun “oilaviy psixologiya” mavzusida muntazam treninglar tashkil etish.

2 Bolalar bog‘chalari va maktablarda “emotsional savodxonlik” mashg‘ulotlarini joriy etish.

3) Ota-onalar o'rtasida sog'lom muloqot va konfliktlarni boshqarish bo'yicha psixologik seminarlar o'tkazish.

4) Ommaviy axborot vositalarida ijobiy oilaviy qadriyatlarni targ'ib qilish.

5) Psixologlar tomonidan "oilaviy diagnostika" dasturlarini ishlab chiqish.

Xulosa

Oilaviy muhit bolaning shaxsiy rivojlanishida asosiy poydevor hisoblanadi. Mehr, e'tibor, ishonch va hurmatga asoslangan muhitda ulg'aygan bola o'zini qadrllovchi, boshqalarni tushunuvchi va jamiyatda o'z o'rnini topa oluvchi inson bo'lib voyaga yetadi.

Shuningdek, har qanday oilada psixologik madaniyatni oshirish, emotsional savodxonlikni rivojlantirish va farzandlar bilan sog'lom muloqotni yo'lga qo'yish eng muhim psixologik ehtiyojlardan biridir. Shu sababli, har bir ota-ona farzand ruhiyatining barqarorligi uchun avvalo o'z his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganmog'i lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Erikson E. "Childhood and Society". – New York, 1993.
2. Bandura A. "Social Learning Theory". – Englewood Cliffs, 1977.
3. Rogers C. "On Becoming a Person". – Boston, 1961.
4. Vygotsky L.S. "Mind in Society". – Harvard University Press, 1978.
5. Fromm E. "The Art of Loving". – Harper & Row, 1956.
6. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Vazirligi. "Oilaviy tarbiya asoslari", 2022.
7. Karimova V.M. "Oila psixologiyasi". – Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti, 2021.